

L'adjectiu «sol» quan va sol i quan va acompanyat

CARLES RIERA

Ens referim, en aquest escrit, a l'adjectiu *sol* (fem. *sola*, m. pl. *sols*, fem. pl. *soles*), que a vegades pot anar –valgui la redundància– sol, i altres vegades va acompanyat formant els conjunts *tot sol* (també amb les seves variants morfològiques *tota sola*, *tots sols*, *totes soles*), *ell sol* (amb les variants *ella sola*, *ells sols*, *elles soles*), *un sol* (amb les variants *una sola*, *uns sols*, *unes soles*), *el sol*, *la sola*, etc.

Després d'una breu presentació, fornim alguns exemples amb l'ús de *sol* (sense l'acompanyament de *tot*) i del conjunt *tot sol*; després ens referim als conjunts *ell sol*, *ell tot sol* i a *un sol*, *el sol* (sempre amb les corresponents variants morfològiques).

1. Presentació

El *Diccionari general de la llengua catalana* (DGLC), de Pompeu Fabra, el *Gran diccionari de la llengua catalana* (GDLC), de l'Enciclopèdia Catalana, i el *Diccionari de la llengua catalana* (DIEC2, segona edició), de l'Institut d'Estudis Catalans, defineixen l'adjectiu *sol -a* així: «Sense companyia, sense ningú més.» I donen els exemples següents:

Viu sol, des que se li morí la germana (DGLC, s.v. *sol -a*; DIEC2, íd.; GDLC, íd., amb l'únic canvi de la forma simple *morí* per la perifràstica *va morir*).

Aneu-vos-en: deixeu-me sol (DGLC, s.v. *sol -a*, DIEC2, íd.).

Deixeu-me sol, si us plau (GDLC, s.v. *sol -a*).

Hem deixat els nens sols a casa (DGLC, s.v. *sol -a*; DIEC2, íd.; aquest exemple no figura en el GDLC).

Menjar pa sol (DGLC, s.v. *sol -a*; GDLC, íd.; DIEC2, íd.).

2. El conjunt *tot sol*: ús, i abús?

El conjunt *tot sol* és format per l'adverbi *tot* seguit de l'adjectiu *sol*. Com és sabut, els adverbis modifiquen la sig-

nificació de l'adjectiu, del verb o d'un altre adverbi i solen ser invariables. Però, quan l'adverbi *tot* modifica un adjectiu, hi concorda generalment en gènere i nombre (exemples: *La pobra noia estava tota avergonyida*, GDLC, s.v. *tot -a*).

L'adverbi *tot* (i variants morfològiques: *tota*, *tots*, *totes*), col·locat davant l'adjectiu *sol* (i variants), reforça o emfatitza el significat de l'adjectiu:

Calçar-se tot sol (DGLC, s.v. *calçar*; DIEC2, íd.). O sigui, calçar-se per un mateix, sense necessitar l'ajut de ningú més.

Bastar-se a si mateix, bastar-se tot sol (DIEC2, s.v. *bastar*).

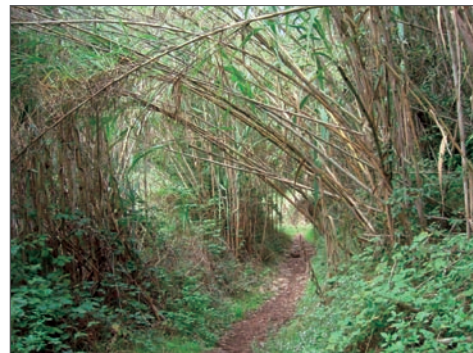
L'hem deixat tot sol (DGLC, s.v. *deixar*).
Les he deixades totes soles (DGLC, s.v. *tot -a*). Com si diguéssim *ben sol*, *ben soles*.

Segons els diccionaris, l'adjectiu *sol -a* significa 'sense companyia', 'sense ningú més'. I com que *companyia* és un derivat de *company* (mot que, en llatí, *companio -onis*, significa 'que comparteix el pa'), l'adjectiu *sol -a* es refereix sobretot a persones, encara que també, per extensió, es pot referir a coses. Per exemple:

Aquesta post s'adreçarà tota sola (DGLC, s.v. *adreçar*; GDLC, íd.).

Les canyes tornen a adreçar-se totes soles, en parar el vent (GDLC, s.v. *adreçar*).

desembragar 2 intr. pron. Cessar d'estar embragat. *El cotxe té una avaria i es desembraga tot sol* (DIEC2).



Les canyes s'adrecen totes soles FOTO: FAYATS

Veiem que el conjunt *tot sol* (i variants) significa 'sense l'ajut de ningú més o de res més'.

a) Quan *sol* i *tot sol* volen dir el mateix

Sovint¹, *sol* i *tot sol* volen dir pràcticament el mateix. Així:

«*Caminar sol* (o *caminar tot sol*): caminar un infant sense que li donin la mà ni l'ajudin» (DCVB, s.v. *sol, sola*).

«*sola iaces viduo cubili* (OVIDI) = *jeus tota sola en el llit solitari*» (Dicc. llatí-català, s.v. *solus -a -um*); també podríem dir *jeus sola en el llit solitari*.



Camina tota sola

FOTO: MARIÀ

Vegem ara l'entrada **ròneg -ega** en tres diccionaris:

DGLC: «adj. Dit d'alguna cosa que és ella tota sola, pelada, sense acompanyament de res més, broix. *S'ha menjat tota la molla: ha deixat la crosta rònega.*»

GDLC: «adj. Dit d'una cosa que és sola, pelada, sense acompanyament de res més; broix. *S'ha menjat tota la molla, ha deixat la crosta rònega.*»

DIEC2: «1 adj. Tot sol, pelat, sense acompanyament de res més. *S'ha menjat tota la molla: ha deixat la crosta rònega.*»

Totes tres definicions són adients. L'adjunció de l'adverbi depèn de l'èmfasi que vulguem donar en cada cas. (Notem, de passada, un canvi de pun-

1. DCVB, s.v. *sol, sola*: «S'usa sovint precedit de *tot* com a element de reforç (*tot sol, tota sola*).»

tuació en l'exemple: dos punts en el DGLC, coma en el GDLC.)

b) Quan *sol* i *tot sol* no volen dir ben bé el mateix

Hi pot haver algun cas en què *sol* i *tot sol* no volen dir ben bé el mateix. Més amunt hem vist l'exemple dels nostres diccionaris *Menjar pa sol*. Però ara observem que el DIEC2, s.v. *pa*, diu: *Menjar pa sol, tot sol*. En aquest cas, la segona part, o sigui *tot sol*, creiem que no caldria, perquè es produeix ambigüïtat: *tot sol* fa pensar en una persona i, en l'exemple, hom vol referir-se al pa.

Vegem també l'entrada **solitari** -ària en tres dels diccionaris de referència:



DGLC (Fabra): «adj. i m. i f. Que viu sol. [...] // *Lloc, paratge, etc. solitari*, desert, on hom es troba sol»².

GDLC (Enciclopèdia): «1. adj. i m. i f.

Dit de qui viu sol. [...] 2. adj. Desert, on hom es troba tot sol. *Vam arribar a un paratge solitari.*»

DIEC2 (Institut d'Estudis Catalans) «1 adj. i m. i f. Que viu sol. *Els pastors són homes solitaris. Flors solitàries.* 2 adj. i m. i f. Desert, on hom es troba sol. *Lloc, paratge, etc., solitari.*»

Constatem, doncs, que tant el DGLC com el DIEC2 opten per l'expressió «on hom es troba sol», mentre que el GDLC opta per «on hom es troba tot sol». La primera és, a parer nostre, l'opció preferible.

3. Els conjunts *ell sol*, *ell tot sol*

Evidentment l'adjectiu *sol* (i variants) pot acompanyar, en principi, qualsevol substantiu o pronom. Aquí ens fixem només en el cas en què acompanyi el pronom *ell* (i les variants *ella*, *ells*, *elles*) perquè interessa al nostre objecte.

Vegem l'exemple següent, igualment de Fabra (que recullen també els altres diccionaris):

En aquella casa era ell sol a treballar (DGLC, s.v. *sol -a*; GDLC, íd.; DIEC2, íd.).

Com passa amb l'adjectiu *sol* (i variants), passa amb *ell sol* (i les variants *ella sola*, *ells sols*, *elles soles*), de manera que el conjunt tant pot referir-se a persones com a coses (el pronom, primàriament, fa referència a persones, però també pot referir-se a coses). Vegem els següents exemples:

Ell sol manté tota la família (DGLC, s.v. *mantenir*; GDLC, íd.; DIEC2, íd.).

L'aigua (d'un pou) s'eleva ella sola fins a flor de terra (DGLC, s.v. *elevant*); *L'aigua del pou s'eleva ella sola fins a flor de terra* (DIEC2, s.v. *elevant*).

haptè m. Substància lliure de proteïnes, gairebé sempre d'un pes molecular baix, inferior a 1.000, que pot reaccionar amb un anticòs però no pot, ella sola, produir una resposta immunitària (DIEC2).

Sembla que cal recórrer a aquest ús de 'pronom + adjectiu' (o sigui a *ell sol* o variants) per a resoldre degudament el següent titular d'un diari:

**El PSOE presentarà tot sol la Llei de llengües a les Corts d'Aragó* (cal entendre-hi, com s'explica en el cos de la notícia, que aquest fet tindrà lloc «davant la impossibilitat d'arribar a un acord amb els seus socis de govern del Partit Aragonèsista») → *El PSOE presentarà ell sol la Llei de...*

En aquest exemple, com que *partit* és una col·lectivitat no li escau l'expressió *tot sol*, amb el *tot* reforçant la solitud. Tampoc no hi escauria el conjunt *ell tot sol*.

Hi ha, encara, la forma més complexa 'pronom + adverb + adjectiu', o sigui *ell tot sol* (i variants):

D'aquest fet, ell tot sol ha d'atribuir-se'n la glòria (DGLC, s.v. *atribuir*; DIEC2, íd.).

Tenir sol·lícitament cura d'algú fent tot allò que ell tot sol no podria o no sabia fer (GDLC, s.v. *gomboldar*).

En el següent exemple, dins el conjunt *ell tot sol* s'hi intercalen altres elements:

Ell voldria manar tot sol a casa i que jo m'ajupís.

4. Els conjunts *un sol*, *una sola...*; *el sol*, *la sola...*

Anotem que l'adjectiu *sol -a* significa també 'únic', cas en què l'adjectiu es combina amb l'article *un* (i variants *una*, *uns*, *unes*). Exemples (els tres primers, del GDLC, s.v. *sol -a*):

No hi ha sinó un sol Déu.

Tenien un sol fill.

L'he vist una sola vegada.

Fan servir mocadors d'un sol ús.

Lluitaven amb tota la força d'uns sols cavalls.

El poder es concentrava en unes soles mans.

No quedà ni un sol home numantí que fos conduït encadenat = «unus uir Numantinus non fuit qui in catenis duceretur» (Dicc. llatí-català, s.v. *unus -a -um*).

Notem que no són conjunts redundants els següents: *un únic*, *una única*, *uns únics*, *unes úniques* (car, malgrat que l'adjectiu llatí *unicus -a -um* provinguí del numeral *unus -a unum* 'un, un sol', ací *un*, *una*, *uns*, *unes* són simples articles)³. Exemples:

Acte pel qual dos o més estats s'uneixen sota un únic cap d'estat (DIEC2, s.v. *unió*).

Doctrina filosòfica segons la qual només hi ha una única substància (DIEC2, s.v. *monisme*).

Solament es disposa d'un sou, d'uns únics ingressos mensuals per a mantenir tota la família.

Amb unes úniques ulleres aconseguixes veure en totes les distàncies (visió llunyana, mitjana i propera) d'una forma més natural.

Finalment, observem que *sol -a*, significat 'únic', pot anar també acompanyat de l'article determinat *el*, *la*, *els*, *les*. Exemples:

El sol fet que val la pena d'esmentar és que sembla que comencem a sortir de la crisi.

La sola, l'única noblesa és la virtut = Nobilitas sola est atque unica virtus (Dicc. llatí-català, s.v. *solus -a -um*).

Els sols adversaris a tómer som nosaltres mateixos.

Amb les soles obres de referència que tenim (gramàtiques, diccionaris, enciclopèdies, etc.) no podem establir una regla categòrica sobre la qüestió. ♦

2. Respectem el tipus de lletra (cursiva, rodona) segons l'entrada del diccionari de Fabra.

3. Una curiositat: el llatí, i el català, poden usar l'expressió emfàtica *solus et unicus* 'sol i únic': *nobilitas sola est atque unica virtus* = la sola i única noblesa és la virtut (Diccionari llatí-català, Enciclopèdia Catalana, 1993, s.v. *unicus -a -um*).